

CRONOLOGIA RELATIVĂ A CULTURILOR NEOLITICE DIN ZONA OLTENIEI

Iohana Nichita

Arta neoliticului și eneoliticului în zona Olteniei are nu numai un caracter decorativ, ci și unul sacru, simbolurile reprezentate atât pe ceramica neolitică dar și pe alte suporturi dovedind complexitatea limbajului simbolic.

Descoperirile arheologice care au fost efectuate pe parcursul anilor, au dus la apariția unor numeroase discuții în rândul istoricilor, arheologilor, legate de apariția și evoluția neo-eneoliticului în zona cuprinsă între Balcani, Dunăre și Carpați. Pentru rezolvarea acestor probleme și pentru descrierea evoluției istorice a unei zone geografice, pe parcursul a câtorva milenii, este nevoie de o mare atenție pentru a explica fenomenul privit ca un tot unitar cât și o clasificare cât mai precisă a diferitelor culturi, a fazelor și nu în ultimul timp a etapelor care le caracterizează. Este necesar să se țină seama de raporturile cronologice dintre comunitățile aduse în discuție și mai ales, de datele noi care presupun o reconsiderare a vechilor ipoteze¹. Corelând datele noi cu cele care deja există, ținând seama și de complexitatea informației, noua interpretare prezintă un anumit grad de dificultate, având în vedere că termenii de bază ai arheologiei trebuie să fie redefiniți ținând seama de realizările obținute².

Astfel, apar noi strategii pentru a putea stabili legături cronologice între diferitele culturi, precum și o legătură a fenomenelor specifice neo-eneoliticului de la nord de Dunăre cu cele din zonele apropiate³.

Apariția, dezvoltarea dar și succesiunea culturilor neo-eneolitice pot fi realizate prin intermediul metodelor specifice cronologiei relative, prin care sunt stabilite legăturile dintre diferitele culturi pe care le aducem în discuție. Cu ajutorul cronologiei relative se poate realiza o încadrare spațio-temporală a elementelor caracteristici care au stat la baza conglomeratului cultural specific neo-eneoliticului.

Cu ajutorul metodei comparativ-tipologice, putem afirma faptul că Vinča-Turdaș s-ar fi format și evoluat din bronzul târziu anatolian la începutul mileniului al III-lea î.Hr.⁴, dar stratigrafiile de la Kum-Tepe, Yortan⁵ și cele de la Ezero⁶

¹ I. Paul, *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în SCIVA, 40, 1, (1989), p.3.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*, p. 23.

⁴ S. Marinescu-Bîlcu, *Stratigrafie și tipologie în cercetarea neoliticului și eneoliticului*, în SCIVA, 42, (3-4), 1991, p. 116.

⁵ C. Renfrew, *The Autonomy of the South-East European Copper Age*, în PPS, 35, (1969), p. 72, 74, 122-123, 132-133, 162-163.

⁶ G. Georgiev, N. Merpert, R. Katinčarov, D. Dimitrov, *Ezero. Eine Siedlung aus der Frühbronzezeit*, Sofia, 1979.

plasează apariția culturii Vinča-Turdaș în mileniul V î.Hr. Astfel, considerațiile tipologice sunt în contradicție⁷.

Pentru a realiza sincronisme cronologice cât mai corecte, se apelează la observații stratigrafice pe cât posibil de exacte, lăsând deoparte construcțiile cronologice ce pun accentul și se ghidează după criteriile comparativ – tipologice. Vreme îndelungată, cronologia troiană, Troia I-II⁸ a stat la baza unei „paralelizări” între spațiul carpato-danubiano-pontic și Orientul Apropiat, un rol important avându-l Orientul în răspândirea ideilor culturale în zona sudică a Europei⁹.

Cultura Starčevo – Criș

Nefiind găsite depuneri cultural-materiale anterioare venirii primelor grupuri neolitice, a fost acceptată ideea existenței unor comunități neolitice tardive, care probabil, au intrat în legătură cu noii veniți¹⁰. Grupurile mezolitice ce au intrat în procesul de neolitizare de la Schela-Cladovei-Lepenski Vir din regiunea Porților de Fier de la Dunăre¹¹, dar și Cele Soroce, pe Nistru¹², au fost contemporane cu cele de la Cârcea, acestea prezentând la rândul lor, asemănări cu cele de tip Proto Sesklo, Antabegovo, Karonovo I¹³. Datorită descoperirilor arheologice de la

⁷ S. Marinescu -Bilcu, *Stratigrafie și tipologie în cercetarea neoliticului și eneoliticului*, în SCIVA, 42, (3-4), 1991, p.117.

⁸ Vl. Milojević, *Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin, (1949).

⁹ D. Garašanin, *Les origines du Néolithique dans le bassin de la Méditerranée et dans le sud-est européen*, în *Problèmes de la néolithisation dans certaines régions de l'Europe*, Krakow, 1980.

¹⁰ N. Vlassa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România*, în AMN, IX, 1972, p. 7-28; idem, *Eine frühneolithische Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo-Körös Zeit in Gura Baciului, Siebenbürgen*, în PZ, 47 / 2, 1972, p. 174-197; I. Paul, *Contribuții românești la elucidarea unor probleme ale preistoriei europene*, în *Studii și Comunicări Sibiu*, 21, (1981), p. 9-72.; idem, *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în SCIVA, 40, 1, (1989), p. 3-27.; M. Nica, *Ceramica pictată din epoca neolitică pe teritoriul României. Oltenia*, în *Ceramica neolitică. Meșteșug, artă, tradiție. Trei milenii de spiritualitate preistorică. Catalog expoziție* (ed. D. Popovici, Z. Maxim), Piatra Neamț, 1995, p. 19-24; idem, M. Nica, *Die meso-und neolithischen Kulturen Olteniens in Kontext der Südost- und Mitteleuropa*, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, VII, 2000, p. 59-89; Al. Păunescu, *Paleoliticul și mesoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București 2000; idem, *Paleoliticul și mesoliticul pe teritoriul României*, IR (I), 2001, p. 67-110.

¹¹ V. Boroneanț, *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone de Portes de Fer*, în *Dacia*, NS, XVII, (1973), p. 5-39.; D. Srejović, *Die Lepenski Vir – Kultur und der Beginn der Jungsteinzeit an der mittleren Donau*, în *Fundamenta*, Reihe A, Band 3, Köln-Wien, (1971); Gh. Lazarovici, *Die Vinca-Kultur und ihre Beziehungen zur Linienbandkeramik*, în NNU, 52, (1983), p. 131-176., p. 9-34.

¹² V. I. Markevič, *Bugo-dnestrovskaya kul'tura na teritorii Moldavii*, Chișinău, 1974.

¹³ N. Vlassa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starčevo-Criș în România*, în AMN, IX, (1972), p.7-28.; Idem, *Eine Frühneolithischen Kultur frühneolithische Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo-Körös Zeit in Gura Baciului, Siebenbürgen*, în PZ, 47 / 2, (1972), p. 174-197.; M. Nica, *Cârcea, cea mai veche așezare cea mai veche așezare neolitică de la sud de Carpați*, în SCIVA, 27, 4, (1976), p. 435-463.; idem, *Nouvelles donnees sur le Néolithique ancien d'Oltenie*, în *Dacia*, NS, XXI, (1977), p. 13-53.; idem, *Le groupe culturel Cârcea – Grădinile, dans le contexte du Néolithique Balcanique*, în ZNM, 14, 1, 103-112.; Gh. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu în România*, în AMP, VIII, (1984), p. 48-104.; I. Paul, *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în SCIVA, 40, 1, (1989), p. 3-27.

Ostrovul Corbului¹⁴, Schela Cladovei, a fost posibilă punerea în evidență a unor aspecte culturale legate de contactele dintre comunități ce aparțineau fazei de sfârșit a culturii Schela Cladovei și cele de tip Starčevo.

Purtătorii comunităților de tip Schela Cladovei, în curs de neolitizare, au fost contemporani cu grupurile neolitice cu ceramică de tip Gura Baciului, Cârcea, în mileniul al IV-lea, neolitizarea propriu-zisă realizându-se prin procesul de migrațiune culturală desfășurat în etapa de început a culturii Starčevo-Criș¹⁵.

Cercetările recente aduc tot mai des în prim plan rolul jucat de comunitățile mezolitice în geneza neo-eneoliticului, difuziunea neoliticului fiind pusă în discuție, descoperirile din zona Clisurii fiind grăitoare în acest sens.¹⁶

Existența în primul nivel al așezării de la Gura Baciului a tipului antropologic protoeuropoid alături de cel mediteranean¹⁷, atestă apariția în această comunitate neolitică a unor elemente epipaleolitice locale, posibil din zona Porților de Fier¹⁸. Marin Nica, în urma descoperirilor arheologice de la Cârcea punctele „La Hanuri”, „Viaduct” și cele de la Grădinile -Islaz¹⁹, aducea zona Olteniei în contextul neoliticului balcanic²⁰ folosind termenul de „grup cultural” Cârcea²¹. Descoperirile arheologice de la Cârcea, punctul „La Hanuri”, stabilesc existența orizontului de tip Gura Baciului, ce prezintă similitudini cu ceramica thessaliană de tip Proto Sesklo, aceasta fiind primul aspect al neoliticului timpuriu anatoliano-balcano-dunărean²².

¹⁴ Fl. Mogoșanu, *Săpăturile de la Ostrovul Corbului, județul Mehedinți, privind epoca mezolitică*, raport prezent la XI-a Sesiune anuală de rapoarte, București, 1977.

¹⁵ Gh. Lazarovici, *Atlas du néolithique européen. L'Europe Orientale*, ÉRAUL, Liège, 1993, p. 243.

¹⁶ M. Cărciumaru, *Paleoetnobotanica*, Iași, (1996), p. 131; apud J. Guilaine, *Premiers bergers et paysans de l'Occident méditerranéen*, Mouto, Paris- Le Haze-New York, 1981.

¹⁷ N. Vlăsa, *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș în România*, în AMN, IX, (1972), p. 18-21; O. Necrasov, *Studiul osemintelor și a resturilor de paleofaună în mormântul neolitic de la Gura Baciului, datând din cultura Criș*, în Apulum V, 1965, p. 14 – 16; E. Comșa, *Die Bestattungssitten im rumanischen - Neolithikum*, în JMV 58, (1974), p. 113- 156., p. 115.

¹⁸ N. Ursulescu, *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, în Arheologia Moldovei, XIII, (1990), p. 17.

¹⁹ M. Nica, *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu din sud-estul Olteniei*, în AO, SN, (1981), p. 27-31; idem, *Noi descoperiri arheologice la Cârcea*, în AO, SN, 3, (1984), p. 37-45.

²⁰ Idem, *Neoliticul timpuriu și mijlociul în Oltenia*, București, (1985); idem, *Le groupe culturel Cârcea – Grădinile, dans le contexte du Néolithique Balcanique*, în ZNM, 14, 1, 103-112.; idem, *Ceramica pictată din epoca neolitică pe teritoriul României. Oltenia*, în Ceramica neolitică. Meșteșug, artă, tradiție. Trei milenii de spiritualitate preistorică. Catalog expoziție (ed. D. Popovici, Z. Maxim), Piatra Neamț (1995), p. 19-24.; idem, *Die meso- und neolithischen neolithischen Kulturen Olteniens in Kontext der Südost- und Mitteleuropa*, în Studia Antiqua et Archaeologica, VII, (2000), p. 59-89.

²¹ M. Nica, *Ceramica pictată din epoca neolitică pe teritoriul României. Oltenia*, în Ceramica neolitică. Meșteșug, artă, tradiție. Trei milenii de spiritualitate preistorică. Catalog expoziție (ed. D. Popovici, Z. Maxim), Piatra Neamț, 1995.

²² M. Nica, *Cârcea, cea mai veche așezare neolitică de la sud de Carpați*, în SCIVA, 27, 4, (1976), p. 435-463.; idem, *Nouvelles données sur le Néolithique ancien d'Oltenie*, în Dacia, NS, XXI, (1977), p. 13-53.; N. Vlăsa, *Sondajul de salvare de la Gura Baciului*, în AMN, V, 1968, p. 371-381; idem *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș în România*, în AMN, IX, (1972),

Cârcea prezintă asemănări cu descoperirile de la Donja-Branjevina²³, Lepenski Vir²⁴, Anzabegovo I-Vršnik²⁵, Gălăbnik²⁶, Kremicovci²⁷, Gradešnica²⁸, aspectul definitoriu fiind realizat prin ceramica pictată cu alb, aceasta provenind în nivelurile Hacilar VI-V din Anatolia²⁹.

Analizând succesiunea culturilor Protosesklo – Presesklo-Sesklo-Dimini³⁰ având ca punct de plecare exemplul lui Vladimir Milojević și D. Garašanin, J. Pavuk aduce în discuție conceptul de Protostarčevo³¹, fiind incluse și culturile mai devreme amintite.

Cârcea a evoluat pe parcursul a patru faze, acest aspect fiind stabilit în urma analizelor legate de stratigrafie, tipologie și tehnici de execuție a ceramicii pictate descoperită în punctele de la „Hanuri”, „Izlaz”, „Pepinieră”.

Faza Cârcea I, având subdiviziunile I-a, I-b, I-c, se remarcă prin ceramica pictată cu alb pe fond roșu, similară celei Protosesklo – Anzabegovo I- Vršnik I. La nivelul fazei I, Cârcea prezintă particularități datorate schimburilor culturale cu grupul Cavdar-Kremikovci-Gradešnica și Karanovo³².

Începutul celei de-a doua faze, atestată la Cârcea, punctul „La Hanuri”, din punct de vedere cronologic, corespunde momentului trecerii de la „solid styl” la cel

p.7-28.; idem, *Din nou despre poziția stratigrafică și cronologică a orizontului “Gura Baciului”*, în Marisia, X, (1980), p. 691-697.; Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, (1979), p. 16-17; idem, *Așezarea neolitică timpurie de la Zăuan și câteva probleme privind neoliticul timpuriu din Balcani*, în AMP, XVI, 1992, p. 25 – 59; idem, *Așezarea neolitică timpurie de la Zăuan și câteva probleme privind neoliticul timpuriu din Balcani*, în AMP, XVI, 1992, p. 25 – 59; J. Pavúk, *Beitrag zur Definition der Protostarčevo-Kultur*, în Anatolica, XIX, (1993), p. 231-242.; Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *Gura Baciului*, Cluj-Napoca, (1995), p. 199; M. V. Garašanin, *La néolithisation dans le sud-est et dans le centre de la Péninsule Balkanique*, în Godišnjak, 16, (1978), p. 31-44.; idem, *Les origines du néolithique dans le Bassin de la Méditerranée dans le sud-est Européen*, în PNCRE, Krakow, 1980, p.57-72

²³ S. Karmanski, *Donja Branjevina*, Odžaci, 1979.

²⁴ D. Srejović, *Die Lepenski Vir-Kultur und der Beginn der Jungsteinzeit an der mittleren Donau*, în *Fundamenta*, Reihe A, Band 3, Köln-Wien, 1971.; M. V. Garašanin, *Centralnobalkan zona*, în *Praistorija Jugoslovenskikh zemalja*, II, 1979, p. 79 -212.

²⁵ *Ibidem*, p. 92-94; M. Garašanin, *Starčevo und das Makedonische Neolithicum*, Macedonian Acta Archaeologica, 10 (1985-1986), Skopje 1989, p. 37-45.

²⁶ J. Pavuk, M. Chochadziev, *Neolitische Tellsiedlung bei Gălăbnik in Westbulgarien*, SlovArc. 32, 1934, p. 195-228.

²⁷ G. I. Georgiev, *Stratigraphie et caractère de la culture du site préhistorique du village Kremikovci*, région de Sofia, 24, 1992., p. 221-233.

²⁸ B. Nikolov, *Gradešnica*, Sofia, 1974.

²⁹ H. Parzinger, *Studien zur Chronologie Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein -, Kupfer - und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittleren Taurus*, Mainz am Rhein, 1993., p. 254-255.

³⁰ Vl. Milojević, *Körös-Starčevo-Vinča*, în *Reinecke-Festschrift*, Mainz, 1950, p. 108-118.; D. Garašanin, *Starčevacka Kultur*, Ljubliana, 1954, p.134-136.

³¹ J. Pavuk, *Beitrag zur Definition der Protostarčevo-Kultur*, în Anatolica, XIX, 1993, p. 231-242.; idem, *Frühneolithische Kulturen auf den Zentralbalkan und der Beginn des Neolithikums in Mitteleuropa*, în Actes du XIII CUISPP, Section 9, Colloquium XVII, Forlì, 1996, p. 39-44.

³² M. Nica, *Neoliticul timpuriu și mijlociu în Oltenia*, București, 1985, p. 6.

„liniar” aparținând culturii Sesklo, atestat la Otzaki Magoula³³ realizându-se astfel, o unitate culturală ce este întâlnită sub denumirea de „fenomenul de starčevizare”³⁴.

Delimitarea cronologică a fazelor Cârcea -Viaduct III și IV s-a realizat în funcție de prezența ceramicii policrome de tradiție Dimini³⁵. Gheorghe Lazarovici a stabilit rolul jucat de fazele timpurii ale culturii Vinča în clarificarea grupurilor Dimini, Protokakani³⁶, ceramica pictată și vasele bitronconice de tip Vinča A de la Cârcea – Viaduct fiind reprezentative în această privință.

Primele manifestări ale neoliticului în centrul și estul Olteniei au fost semnalate la sfârșitul neoliticului timpuriu și debutul chalcoliticului anatolian, Hacilar VI. Descoperirile Cârcea din zona Olteniei sunt un aspect local al neoliticului balcanic, această zonă purtând amprente ce aparțin zonei thessalo-microasiatică.

Cronologia culturii Starčevo-Criș a dus la apariția numeroaselor discuții în rândul specialiștilor, ce au pus accentul pe sistemele cronologice propuse de Vladimir Milojević³⁷ și M. Garašanin³⁸.

Vladimir Milojević, bazându-se pe săpăturile arheologice din spațiul iugoslav, grecesc și bulgar, clasifică neoliticul timpuriu – nord balcanic, în patru faze: I-IV³⁹. Această clasificare, pornind de la realități stratigrafice și tipologice din situri neolitice timpurii din Balcani, a fost luată în considerare și de către D.A. Garašanin⁴⁰. M. Garašanin acceptă ideea lui Vladimir Milojević, făcând completări cu privire la faza I, de asemenea, definind legăturile culturii Starčevo cu Karanovo I⁴¹. Astfel D.A. Garašanin sublinia faptul că începutul neolitizării în spațiul dunărean e similar cu primul nivel cultural din așezarea de la Starčevo, iar faza Starčevo III e paralelă cu ceramica liniară cu note muzicale⁴².

S. Dimitrijević, introduce termenul de Protostarčevo⁴³ – simbolul etapei premergătoare culturii Starčevo⁴⁴ în urma descoperirilor arheologice de la Lepenski Vir.

³³M. Nica, *Neoliticul timpuriu și mijlociu în Oltenia*, București, p. 52; Gh. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu în România*, în AMP, VIII, 1984, p. 48-104, p. 56

³⁴M. Nica, *op. cit.*, p. 11-12, 33; I. Paul, *Unele probleme ...*, p. 17

³⁵M. Nica, *Cârcea, cea mai veche ...*; idem, *Nouvelles donnees ...*; idem, *Neoliticul timpuriu...*; Gh. Lazarovici, *Neoliticul timpuriu ...*

³⁶*Ibidem*

³⁷Vl. Milojević, *Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel- und Südosteuropas*, Berlin, 1949.

³⁸M. Garašanin, *Zur Zeitbestimmung des Beginns der Vinča-Kultur*, în *Archaeologija Jugoslavija*, I, 1954, p. 1-6.

³⁹Vl. Milojević, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁰M. Garašanin, *Zur Zeitbestimmung des Beginns der Vinča-Kultur*, în *Archaeologija Jugoslavija*, I, 1954, p. 166

⁴¹Idem, *Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien*, în *BerRGK*, 39, 1959, p. 1-130; idem, *Zur Chronologie des makedonischen Neolithikums*, în *Archaeologija Jugoslavija*, III, 1959, p. 1- 4.; idem, *Praistoria na tlu S.R.Srbije – La préhistoire sur la Republique Socialiste de Serbie*, Beograd, 1973.

⁴²Idem, *Zur Zeitbestimmung ...*, p. 166-167.

⁴³*Ibidem*.

⁴⁴D. Srejsi, *Die Lepenski Vir – Kultur ...*; idem, *Neolithic of Serbia*, Belgrade, 1988, p. 15.

Perioditizarea culturii Starčevo-Criș în România are ca pionieri pe Mircea Petrescu Dîmbovița (1958) și mai ales pe Dumitru Berciu (1960-1961), care în urma descoperirilor din Oltenia făcea analogii în sfera celor două faze ale culturii și la influența acesteia în neoliticul atât din România cât și din Europa de sud-est⁴⁵.

M. Vlăsa, pe baza primelor sale studii certifică datarea timpurie a culturii Starčevo-Criș bazându-se relațiile cu zona Thessaliei⁴⁶. El creionează primele orizonturi ale începutului neoliticului nord-dunărean bazându-se pe descoperirile de la Gura Baciului.

În viziunea lui, dintre cele trei niveluri culturale identificate (I-III), cel mai vechi, numit GBT are contemporaneitate cu orizontul Protosesklo din Thessalia (Protosesklo Zeit = Vor-Körös-Starčevo Zeit). Elementele stilistice întâlnite și la Donja Branjevina⁴⁷ atestă sudismul culturii Starčevo-Criș.

Paralelismul dintre dovezile de la Gura Baciului I și cele din fazele de început de la Ansabegovo atestă: „orizontul I de la Gura Baciului nu este în niciun caz identic cu cel din nivelul I de la Starčevo, motiv pentru care prezența lui la nord de Dunăre dă un conținut nou termenilor de Starčevo I și Criș I”⁴⁸.

Al doilea nivel de la Gura Baciului (GBII) era plasat „nu mai târziu de cultura Presesklo⁴⁹”, iar Gura Baciului VI, prezenta sincronisme cu etapele mijlocii și târzii ale culturii Körös – Briș, respectiv cu fazele Starčevo IIb – III.

N. Vlăsa, analizând decorul ceramicii pictate, periodizează Starčevo-Criș în patru faze. Astfel, în prima fază întâlnim pictura cu alb pe fond roșu, în a doua etapă se găsesc motivele negre, rar, cele roșii liniare. Etapa a treia este prezentă prin motivele pictate cu negru cu aspecte „ghirlandoide” și „spiraloide”. În ultima fază putem întâlni o rudimentizare a repertoriului decorativ și chiar la dispariția picturii⁵⁰.

Gheorghe Lazarovici, bazându-se pe sistemul cronologic propus de Vladimir Milojević⁵¹, propune împărțirea culturii Starčevo-Criș în patru faze, fiecare cu etapele de evoluție corespunzătoare: I(A,B,C), II (A,B), III(A,B) și IV(A,B),

⁴⁵ D. Berciu, *Asupra protoneoliticului Europei Sud-Estice*, în Omagiu lui C-tin Daicoviciu, București 1960, p. 15-32; idem, *Epoca neolitică*, în Istoria României, vol. I, 1960, p. 42-60; idem, *Chronologie relative du Néolithique du Bas-Danube à la lumière des nouvelles fouilles faites en Roumanie*, în L'Europe à la fin de l'âge de la pierre, Prague, 1961, 101-124.

⁴⁶ N. Vlăsa, *Douăsprezece figurine cu cap mobil de la Turdaș*, în Sargeția, V, 1966, p. 9-16.; idem, *Sondajul de salvare de la Gura Baciului*, în AMN, V, 1968, p. 371-381 ..; idem, N. Vlăsa, *Eine frühneolithische Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo-Körös Zeit in Gura Baciului, Siebenbürgen*, în PZ, 47 / 2, 1972, p. 174-197 .; idem, N. Vlăsa, *Eine Frühneolithischen Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo Körös-Zeit*, în Cluj-Gura Baciului Siebenbürgen, în PZ, 47, 2, 174-197.

⁴⁷ Idem, *Cea mai veche fază ...*, p. 15-16.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 26-27.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 22-23.

⁵⁰ Idem, *Considerații asupra neoliticului timpuriu din România*, în Marisia, VIII, 1978, p. 28.

⁵¹ V. Milojević, *Chronologie der Jüngeren ...*; idem, *Körös-Starčevo-Vinča - Vinča*, în Reinecke-Festschrift, Mainz, 1950, p. 108-118. ...; idem, *Die Siedlungsgrenzen und Zietstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas*, în BerRGK, 33, 1951, p. 110-124.

delimitând astfel evoluția sau involuția unor stațiuni secundare⁵². Astăzi, este folosit sistemul propus de Gheorghe Lazarovici în anii 1970⁵³, la care s-au adus, evident, nuanțări pentru o etapă culturală sau alta⁵⁴.

Etapa IA, a fost definită în mod ipotetic pentru zona nord dunăreană⁵⁵, nefiind atestată stratigrafic, pentru a susține acel „presupus Starčevo I monocrom”⁵⁶. Faza următoare IB, prezentând analogii cu orizontul Protosesklo poate fi paralelizată cu Donja Branjevina I-II, Antabegovo I și Lepenski Vir I-II⁵⁷ și considerată, în urma descoperirilor de la Cârcea I, prima atestare a neoliticului timpuriu pe teritoriul românesc.

Descoperirile arheologice de la Cârcea, punctul „La Hanuri” au făcut posibilă stabilirea etapei IC cu ceramică pictată⁵⁸. Cu etapa a doua, neoliticul se extinde în spațiul cuprins între Carpați și Dunăre, pictura în roșu și motivele „impreso” generalizându-se. Se realizează astfel, legături cronologice cu Sesklo și cronologii cu Anzabegovo II și Cârcea II⁵⁹. În etapa Starčevo III este atestată unitatea culturilor în zona carpato-dunăreană⁶⁰ dar și pătrunderea primelor comunități vinčiene, atestate în așezarea de la Cârcea, punctul „Viaduct”⁶¹.

Apariția ceramicii policrome a favorizat realizarea unei noi sinteze culturale, Starčevo IV, iar odată cu pătrunderea unor grupuri ce aparțineau culturilor Dudești, Karonovo II-III și Vinča A apar restructurări etno-culturale ce și-au pus amprenta pe dezvoltarea neoliticului românesc⁶².

Cultura Vinča

Cultura Vinča este produsul unor tranzacții repetate datorate transformărilor ce au avut loc în chacolicul balcano-anatolian, precum și a unor procese de răspândire desfășurate în zona Balcanilor. Cultura Vinča a dat naștere unor ample discuții ce au avut ca subiect geneza, evoluția și încadrarea cronologică⁶³.

Având ca punct de plecare stratigrafia din situl eponim, M. Vasič identifica inițial trei nivele, mai târziu semnalând șase nivele⁶⁴.

⁵²Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului ...*; idem, *Neoliticul timpuriu ...*

⁵³Idem, *Neoliticul Banatului ...*, tabel 1.

⁵⁴M. M. Ciută, *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Alba Iulia, 2005.

⁵⁵Gh. Lazarovici, *The Process of Neolithisation and the development of the First Neolithic Civilisation in the Balkans*, în XIII Congres UISPP, Section 9, Colloquium XVII, Forlì, 1996, p. 25; Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *op. cit.*

⁵⁶N. Ursulescu, *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, în *Arheologia Moldovei*, XIII, 1990, p. 83.

⁵⁷Gh. Lazarovici, *Periodizarea culturii Vinča în România*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 34; idem, *Neoliticul Banatului...*, p. 40-41; idem, *Neoliticul timpuriu ...*, p. 50-53.

⁵⁸Idem, *Neoliticul Banatului...*, p. 41-42; idem, *Neoliticul timpuriu ...*, p. 58-60.

⁵⁹M. Nica, *Cârcea, cea mai veche...*

⁶⁰Idem, *Unitate și diversitate ...*, p. 105.

⁶¹*Ibidem.*

⁶²N. Ursulescu, *op. cit.*, p. 17.

⁶³Gh. Lazarovici, *Periodizarea culturii Vinča ...*, p. 18-22.

⁶⁴M. M. Vasič, *Preistorijska Vinča*, II-IV, Belgrad, 1936.

Fr. Holste, nota cinci faze, notate cu literele de la A la E⁶⁵ pe baza criteriilor tipologice.

Cu unele „artificii” aduse sistemului propus de Fr. Hoste, Vladimir Milojević menține cele cinci faze și descrie fiecare fază în parte în urma descoperirilor arheologice din Balcani.⁶⁶

M. Garašanin, menținând același sistem, include aria turdășeană culturii Vinča, notând faza veche cu Vinča-Turdaș I și II, iar pentru faza actuală folosește denumirea Vinca-Počnik I și II⁶⁷.

Grupurile vinčiene, în partea centrală și sudică a Olteniei, având legătură cu purtătorii culturii Dudești, apărând astfel „aspectul Vinča-Dudești”⁶⁸. Vinča-Dudești s-a desfășurat pe parcursul a cinci faze, sincrone cu Vinča A3, B1, B2, C1, C2. În faza de tranziție Vinča A3-B1, pictura policromă și motivele canelate dispar, proprii culturilor Dudești și Vinča⁶⁹. În Vinča-Dudești I (Vinča B1), pe baza descoperirilor arheologice provenite din siturile de la Cârcea penelul „Viaduct”, „Șimnic”, „Leu”, se atestă existența influențelor culturale de tip Karanovo III și Dudești I, observabile în tehnica de modelare a vaselor⁷⁰, iar în etapele ulterioare, Vinča-Dudești II (Vinča B2-C1), elementele definitorii ale acestei culturi sunt din ce în ce mai numeroase, fiind asemănătoare cu cele găsite în așezarea de la Rast⁷¹. În faza Vinča – Dudești III (Vinča C1), aspectele de tip Vinča C devin preponderente, fiind întâlnite atât la arhitectura locuințelor de suprafață de formă rectangulară, dar și în ceramică⁷², apărând motive ornamentale nea, unele întâlnindu-se și în cultura Vădastra, fazele Karanovo I-II și IV⁷³.

Fazele Vinča AIV și Vinča-Dudești V sunt paralele, cu fazele Vădastra III, respectiv, Vădastra IV⁷⁴.

În concluzie, influențele culturii Vinča asupra vecinilor s-au făcut simțite în fazele evolute B2-C2, când în arealul Dudești, Dudești- Vinča și Vădastra apar

⁶⁵Fr. Holste, *Zur chronologische Stellung der Vinča-Keramik*, în WPZ 26, 1939, p. 1-21.

⁶⁶Vl. Milojević, *Chronologie der Jüngerer ...*, p. 72, 76-78; idem, *South Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia*, în BS 44, 1949, p. 284.

⁶⁷M. Garašanin, *Hronologia vinčaska grupe*, Ljubljana, 1951.; idem, *Zur Zeitbestimmung ...*; idem, *Contribution à la connaissance des origines et de la chronologie du néolithique balcanique*, în Starinar, VII – VIII, (1956-1957), 1958; idem, M. Garašanin, *Eine Beitrag zu Kenntnis der frühneolithischen Verbindungen des Balkans und Vorderasiens*, în *Archaeologija Jugoslavija*, IV, 1963, p. 1-4; idem, *Praistoria na tlu S.R.Srbije ...*

⁶⁸M. Nica, T. Niță, *Les établissements néolithiques de Leu et Padea de la zone d'interférence des cultures Dudești et Vinča. Un nouvel aspect du Néolithique moyen d'Oltenia*, în *Dacia NS*, XXIII, 1979, p. 31-64.; M. Nica, *La culture Vinča en Oltenie*, în *Banatica* 11, Reșița, 1991, p. 305-322.

⁶⁹M. Nica, *op.cit.*, p. 316.

⁷⁰Ibidem; idem, *Unitate și diversitate...*

⁷¹Vl. Dumitrescu, *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *AMN*, XXIV-XXV, 1987/1988.

⁷²M. Nica, *Unitate și diversitate în culturile neolitice de la Dunărea de jos*, în *Pontica*, XXX, 1997, 105-116..

⁷³Idem, *La culture Vinča ...*, p. 319.

⁷⁴*Ibidem*.

locuințe de suprafață de dimensiuni mari, în inventarul ceramic apărând elemente de tip Vinča C⁷⁵. În cadrul culturii Vinča, în Oltenia, găsim aspecte vestice de tip Szatmár, Szakálhát și „tisoide”⁷⁶, precum și în alte zone Vinča.⁷⁷

Datorită descoperirilor arheologice de la Cârcea, Marin Nica, nota două sau trei orizonturi cu ceramică policromă, pe care le sincroniza cu Vinča A1-A3⁷⁸.

Chiar dacă în literatura de specialitate este menționată stațiunea de tip Vinča A de la Șimnic⁷⁹, se pare că materialele arheologice descoperite nu ar aparține fazei A, ci fazei IV a culturii Starčevo-Criș, lipsa bărbătimii de pe ceramica uzuală și pleava masivă fiind aspecte definitorii pentru faza Vinča A⁸⁰. Stațiuni similare, cu elemente de tip Vinča A, sunt și cele de la Hinova, Ostrovul Corbului, Verbicioara I, Sălcuța I⁸¹. Marin Nica a încadrat cronologic Vinča A după faza Cârcea IV⁸², punctul „La Hanuri” pe care Marin Nica l-a asociat cu Starcevo III⁸³, ea, de fapt, contenporan cu Vinča A⁸⁴.

Cultura Dudești

Pe baza descoperirilor de la Cârcea „Viaduct” se poate afirma că cele mai vechi elemente de tip Dudești au legătură cu orizontul Starčevo- Criș IVA⁸⁵.

Eugen Comșa analizând descoperirile arheologice de tip Dudești din Oltenia, marca trei faze de evoluție: Malu Roșu, Fundeni și Cernica⁸⁶. Cercetările de astăzi contrazic împărțirea culturii Dudești⁸⁷. Stratigrafic, existând numai două niveluri de locuire în așezările eponime de la Radovanu și Drăghiceanu.

Marin Nica, pentru zona Olteniei propunea patru faze de evoluție culturală I-IV. Fiecare este divizată după specificul ceramic în: Ia,B,C; II A,B,C; III A,B,C; IV A,B,C⁸⁸. Astfel, etapa Fundeni este similară, în Oltenia, cu faza Dudești III, iar fazei Cernica, Dudești IV, cu Vădastra I (așa cum afirma Dumitru Berciu)⁸⁹.

⁷⁵ Idem, *Unitate și diversitate* ..., p. 109.

⁷⁶ Idem, *La culture Vinča* ..., p. 322.

⁷⁷ L. A. Horváth, *Die stellung der Sopot-kultur im ungarischen neolithikum und ihre chronologischen beziehungen der grossen ungarischen tiefebene*, în *Sargeția*, XXVI/1, 1995–1996, p. 143–168.

⁷⁸ M. Nica, *Noi descoperiri arheologice la Cârcea*, în *AO*, SN, 3, 1984, p. 37–45.

⁷⁹ D. Galbenu, *Așezările neolitice de la Șimnic*, în *CercArh*, I, 1975, p. 9–43.

⁸⁰ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului* ..., p. 123.

⁸¹ Idem, *Difuziunea unor civilizații neolitice în regiunea Dunării de Jos*, în *Pontica*, IV, 1971, p. 31–40; idem, *Gornea. Preistorie*, în *Caiete Banatica*, 5, Reșița, 1977.; idem, *Periodizarea culturii Vinča în România*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 19–44.

⁸² Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului* ..., p. 124.

⁸³ M. Nica, *Nouvelles donnees* ..., p.453.

⁸⁴ Gh. Lazarovici, *op. cit.*

⁸⁵ *Ibidem*, p. 73.

⁸⁶ E. Comșa, *Données sur la civilisation Dudești*, în *PZ*, Berlin-Leipzig, 46, 2, 1971, p. 202.

⁸⁷ M. Neagu, *Neoliticul mijlociu la* ..., p. 32.

⁸⁸ M. Nica, *La culture de Dudești* ...

⁸⁹ D. Berciu, *Zorile istoriei* ..., p. 95.

Analogiile crono-culturale Dudești sunt realizate prin raportarea la culturile sud-dunărene, precum și la aspectele neolitice locale⁹⁰. Aspectul plastic al culturii Dudești are asemănări în vestul Asiei Mici⁹¹ precum și în Creta, Bulgaria.

Figurinele antropomorfe din faza I Dudești au elemente asemănătoare sub aspect plastic cu cele de la Gradeșnica⁹², Banat, Cornea, etapa Vinča A⁹³.

Din ansamblul cultural balcano-anatolian, cu ceramică neagră și canelată fac parte două aspecte de tip Dudești, unul în Muntenia centrală și altul în Oltenia (distingându-se prin elemente specifice) conform cercetărilor realizate de Marin Nica. De asemenea, cele două aspecte de tip Dudești fac trimiteri la Azmak, Asparuhovo⁹⁴, precum și cu cele de la Beycesultan, Can Hasan, Paradiminoi⁹⁵.

Paralelismul cultural dintre comunitățile neolitice din Balcani – Anatolia duc în viziunea lui H. Parzinger la stabilirea unei cronologii susținute de cercetările arheologice din vestul Anatoliei⁹⁶, reieșind că așezările culturii Dudești sunt încadrate cronologic 4-5 a/b.

Siturile ceramicii liniare cu note muzicale, precum și cele de la Perieni II, Olănăștii Vechi B, Târpești I aparțin orizontului cronologic 4, alături de stațiunile Hoca, Ceșme I, Yarimburgaz „O”, Ilipinar V, Karanovo III. Aceștia li se alătură cele de tip Dudești de la Cernica I, Drăghiceanu II, Radoveanu II⁹⁷.

H. Parzinger nu ține seama în cronologia relativă de periodizarea propusă de Eugen Comșa. În orizontul cronologic 4 sunt incluse așezări aparținând fazei Fundeni, fazei Cernica I, Radovanu.⁹⁸

După părerea lui Eugen Comșa, faza inițială a culturii Dudești – Malul Roșu, corespunde în timp cu sfârșitul culturii Starčevo-Criș, apoi cu faza timpurie a culturii Vinča⁹⁹.

Ultima fază a culturii Dudești, Cernica din cele douăzeci și cinci de așezări aparținând acesteia, numai două sunt dincolo de Dunăre: Kadikioși Hotnița¹⁰⁰.

Cultura Boian

Cultura Boian s-a dezvoltat într-un spațiu geografic favorizat de cursurile de apă ale Jiului, Isker, Osâm, Olt, Argeș, Dunăre. Este împărțită în patru faze de

⁹⁰E.Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987.

⁹¹O. Höckmann, *Die menschengestaltige Figuralplastik der südost-europäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968, pl. 2-3, 8, 11-12, 14.

⁹²*Ibidem*.

⁹³M. Nica, *op. cit.*, p. 96.

⁹⁴*Ibidem*, p. 101.

⁹⁵D. H. French, Excavations at Can Hasan, în *Anatolian Studies*, XII, 1962, p. 27 – 40, fig. 5, 9.

⁹⁶M. Neagu, *op. cit.*, p. 150.

⁹⁷*Ibidem*.

⁹⁸H. Parzinger, *Studien zur Chronologie ...*, p. 259.

⁹⁹E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul ...*; idem, *La Roumanie Meridionale*, în *Atlas du Néolithique européen. L'Europe orientale*, ERAUL 1993, p. 151-189.

¹⁰⁰Idem, *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, în SCIV, 20, 4, 1969, p. 567-573.

evoluție culturală: Bolintineanu, Giulești, Vidra și o etapă de tranziție, Spanțov¹⁰¹. Faza Bolintineanu¹⁰² a apărut înaintea transformării culturii Dudești în cultură Vădastra, în timpul fazei Dudești IV B, acest fapt fiind susținut de descoperirile de la Fărcașele¹⁰³.

Conform cronologiei relative, ultima fază a culturii Boian, a avut asemănări cu ultima etapă a culturii Marița de la sud de Balcani, încadrarea fazei Spanțov fiind în intervalul 4000 – 3800¹⁰⁴. Cea mai veche fază a culturii Boian s-a format pe fondul Dudești¹⁰⁵, adăugându-se elemente ale culturii liniare târzii¹⁰⁶.

Sincronismele dintre comunitățile Bolintineanu și cele de tip Vădastra I au fost certificate prin descoperirile de la Piatra-Olt, Vădastra, punctul „Măgura Fetelor”, iar cele de la Radovanu II au pus în evidență legătura dintre grupurile de tip Vădastra II cu cele Bolintineanu târzii¹⁰⁷. Faza Bolintineanu este stabilită după debutul fazei Vinča B1¹⁰⁸, poate chiar în timpul fazei Vinča C¹⁰⁹. Legăturile cronologice între comunitățile Bolintineanu, Vădastra I s-au manifestat și la sud de Dunăre, cu excepția așezărilor de la Hornița¹¹⁰ și cele de la Rusenski Lom¹¹¹ sunt anterioare celor întemeiate în Muntenia.

În timpul fazei Vidra, subîmpărțită în trei etape¹¹², grupurile culturii Dudești trec la sud de Dunăre și intră în contact cu cele de tip Marița¹¹³, Vinča¹¹⁴ sau Vădastra II¹¹⁵.

Orizontul cronologic al cincilea al lui H. Parzinger, cuprinde faza de început a culturii Boian, așezările de la Cernica II, Radoveanu II având analogii cu cele de la Fărcașele IIA, Vădastra I, Padea, dar și cu siturile sud-dunărene de la Ezro III, Nova Zagora, Hotnița I¹¹⁶.

¹⁰¹ E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul ...*, p. 37.

¹⁰² M. Neagu, *op. cit.*, p. 32-33.

¹⁰³ E. Comșa, *Nouvelles données*

¹⁰⁴ Vl. Dumitrescu, *Cronologia absolută a eneoliticului românesc în lumina datelor C14*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 27.

¹⁰⁵ Idem, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974; idem, *La Roumanie Meridionale ...*

¹⁰⁶ E. Comșa, *Istoria comunităților culturii Boian*, București, 1974, p. 229.

¹⁰⁷ M. Nica, *op. cit.*

¹⁰⁸ Vl. Dumitrescu, *Cronologia absolută a eneoliticului românesc în lumina datelor C14*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 27.

¹⁰⁹ Drașovean, S. A. Luca, *Considerații preliminare asupra materialelor neo-eneolitice din așezarea de la Mintia (com. Veșel, jud. Hunedoara)*, în SCIVA, 41, 1990, p. 6-44; Fl. Drașovean, *Cultura Vinča târzie (faza C)*, în Banat, Timișoara, 1996, p. 92.

¹¹⁰ E. Comșa, *op. cit.*, p. 27.

¹¹¹ S. Marinescu-Bîlcu, *Aspects tardif de la civilisation à céramique rubanée et sa contribution à la genèse de la civilisation Precucuteni I*, în PZ, 46, 1, 1971.

¹¹² M. Nica, *Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, I, 1970, p. 31-53.

¹¹³ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 28.

¹¹⁴ E. Comșa, *Remarques sur l'étape finale de la phase Bolintineanu – culture Boian (à Radovanu II)*, în *Dacia* NS, XXI, 1977, p. 317-318.

¹¹⁵ Vl. Dumitrescu, *op. cit.*, p. 28.

¹¹⁶ Drașovean, S. A. Luca, *Considerații preliminare asupra materialelor neo-eneolitice din așezarea de la Mintia (com. Veșel, jud. Hunedoara)*, în SCIVA, 41, 1990, p. 6-44; Fl. Drașovean, *Cultura Vinča târzie (faza C)*, în Banat, Timișoara, 1996, p. 92.

Comunitățile Boian – Giulești situate în Câmpia Română, sunt contemporane cu cele aparținând fazei Bolintineanu târziu. Influențele ceramicii liniare de tip Zeliezovce prezente în aceeași perioadă, au dus la dezvoltarea neoliticului la Dunărea de Jos¹¹⁷.

Cultura Vădastra

Cultura Vădastra a fost intens discutată de către specialiști, atât din punct de vedere al cronologiei cât și al periodizării interne.

Cultura Vădastra a fost studiată de către C.N. Mateescu, un studiu axat pe cercetările din situl eponim, punctul „Măgura Fetelor”. Mateescu împărțea această cultură în două faze: Vădastra I și II¹¹⁸.

Marin Nica, pe baza săpăturilor arheologice efectuate la „Hotărani” și „Fărcașele”, notează existența a patru faze I-IV și o serie de etape.

Vladimir Dumitrescu, sintetizând cronologia absolută a eneoliticului românesc, afirma că faza Vădastra I propusă de C.N. Mateescu și confirmată de Marin Nica, se identifică ca și trepte de dezvoltare anterioare culturii Vădastra, în realitate, fiind un accent al culturii Dudești cu elemente vechi Vinča¹¹⁹. Faza Vădastra II, care se găsește la sfârșitul fazei Vinča B1 sau începutul fazei Vinča C, s-a dezvoltat în paralel cu etapele III și IV ale culturii Boian, chiar dacă la Vădastra au fost descoperite fragmente ceramice de tip Bolintineanu¹²⁰, având de asemenea, analogii cu faza Vinča C.

Pe baza analizei plasticii antropomorfe de la „Hotărani” și „Fărcașele” i s-a permis lui Marin Nica să noteze faptul că prima etapă identificată este la Hotărani punctul „La turn”, putând fi constatat astfel momentul trecerii de la cultura Dudești la Vădastra, dar și la apariția unor aspecte de tip Giulești¹²¹. Marin Nica, pe baza săpăturilor de la Fărcașele de Sus, punctul „La școală”, a stabilit legăturile cu faza Dudești – Cernica, de asemenea, a fost clarificat și momentul apariției comunităților Boian V, luând astfel sfârșit cultura Vădastra¹²². Prin urmare, modalitatea prin care este reprezentat chipul uman, care se găsește în fazele II-IV¹²³, este întâlnită și în plastica culturilor Karonovo IV, Vinča, etapele C-D.

M. Garașanin găsea analogii între statuetele fazei Vădastra II cu cele identificate în Vinča-Pločnik¹²⁴, iar statuetele lui sunt tricefale din fazele Vădastra

¹¹⁷ J. Boiadjev, *Chronology of Prehistoric cultures in Bulgaria*, în *Prahistoria Bulgaria*, 1995, p. 165.

¹¹⁸ V. Popov, *Periodizatia I hronologhia na neolitnite I halcolitnite kulturi ot porecioto na Rusesnki Lom*, Ruse, 1996, p. 7-91.

¹¹⁹ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 369-370.

¹²⁰ C. N. Mateescu, *Săpături arheologice la Vădastra*, în *Materiale*, VI, 1959, p.66.

¹²¹ M. Nica, *Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, I, 1970, p. 46, fig.12/2.

¹²² *Ibidem*, fig 12/8.

¹²³ Idem, *Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt*, în Oltenia, II, Craiova, 1980, p. 34-52.

¹²⁴ M. Garașanin, *Les régions blakaniques du centre dans la chronologie néolithique du sud-est européen*, în *Les regions centrales des Balkans à l'époque néolithique*, Beograd

III-IV¹²⁵, au puncte comune cu idolii bicefali ai culturii Vinča din situl eponim¹²⁶, ce aparțin nivelurilor IV-V. Se pare că idolii de tip „en violon” din faza Vădastra II se datorează influențelor sudice ale bronzului timpuriu din zona Mediteranei¹²⁷.

Așezările de la Fărcașele IIA, Leu III, Padea erau sincrone, după opinia lui H. Parzinger cu siturile de la Ușoe I, Ezero III, Hotnița din Bulgaria, toate acestea fiind încadrate cronologic în 5 a.

Așezările de la Vădastra II, Crușovu I, Hotărani I prezintă asemănări cu Brenica I-II și Karanovo IV, corespunzând orientului cronologic 5 b¹²⁸.

Cultura Sălcuța

Ocupând marele complex cultural Sălcuța – Krivodol - Bubanj¹²⁹, grupurile culturii Sălcuța au fost întâlnite în Oltenia.

Cultura Sălcuța a fost împărțită în patru faze¹³⁰. Primele trei faze aparțin perioadei eneolitice¹³¹, cea de-a patra etapă fiind semnalată ca o cultură individuală, făcând astfel trecerea spre epoca bronzului¹³².

Conform studiilor lui Dumitru Berciu, dezvoltarea culturii Sălcuța a fost paralelă cu cea de tip Gumelnița, faza Sălcuța I este sincronă cu faza Gumelnița 1C¹³³. În urma cercetărilor lui Eugen Comșa, s-a stabilit corespondența dintre Sălcuța I-III cu etapele C3-C2 ale culturii Vinča¹³⁴.

P. Roman stabilește faptul că fazele „clasice” ale culturii Sălcuța sunt recente față de cele ale culturii Gumelnița. Aceste afirmații au fost susținute de cazuri concrete ce justifică apariția unor elemente Cernavodă I în cultura Sălcuța¹³⁵.

Elemente de tip Sălcuța ce au fost descoperite în așezarea de la Drăgănești-Olt „Corboaița” și Romula „Dealul Morii”¹³⁶ arată legăturile culturale Gumelnița B1 și Sălcuța 1, în momentul în care Gumelnița era pe finalul evoluției sale. Paralelismul culturii Sălcuța cu faza B1 a culturii Gumelnița este demonstrat prin analiza celor două ace de aramă descoperite în nivelul Sălcuța la Vădastra¹³⁷.

¹²⁵ M. Nica, *op. cit.*, p. 52, fig. 11/1a-b; fig. 17/1.

¹²⁶ M. M. Vasič, *Preistorijska Vinča*, II-IV, Belgrad, 1936, p. 119 - 120, fig. 551.

¹²⁷ M. Nica, *Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt, în Oltenia*, II, Craiova, 1980, p. 55.

¹²⁸ H. Parzinger, *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein -, Kupfer - und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittleren Taurus*, Mainz am Rhein, 1993, p. 260.

¹²⁹ E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul ...*; P. Roman, *Modificări în tabelul sincronismelor privind eneoliticul târziu*, SCIVA, 29, 2, 1978, p. 215-221.

¹³⁰ D. Berciu, *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 40.

¹³¹ E. Comșa, *La Roumanie Meridionale*, în *Atlas du Néolithique européen. L'Europe orientale*, ERAUL 1993, p. 163.

¹³² P. Roman, *op. cit.*

¹³³ D. Berciu, *op. cit.*, p. 90.

¹³⁴ E. Comșa, *La Roumanie Meridionale ...*, p. 164.

¹³⁵ P. Roman, *op. cit.*, p. 220.

¹³⁶ M. Nica, Tr. Zorziolii, M. Vasilescu, *Tell-ul neo-eneolitic de la Drăgănești-Olt*, în SCIVA, 45, I, 1994, p. 41-60.

¹³⁷ C. N. Mateescu, *op. cit.*, p. 70, fig. 6 / 3.

Pe baza descoperirilor arheologice (ceramică de la Ostrovul Corbului se pot stabili analogii atât cu elemente de tip Cernavodă I, grupul Brătești, al cărui decor cu „omizi” se întâlnește și în această așezare¹³⁸. Cu ajutorul acestor informații se poate stabili legătura între faza Sălcuța IIIa-IIIc – Cernavodă I și aspectul brătești, ceea ce arată că Sălcuța III a urmat după cultura Gumelnița¹³⁹.

Pentru zona de vest a Olteniei, nivelurile de locuire ale grupurilor Vinča B, atestate în așezările de la Băile Herculane „Peștera Hoților”¹⁴⁰, Ostrovul Șimian¹⁴¹, Almăjel¹⁴², Șimnic¹⁴³ și Cârcea¹⁴⁴ se contopesc cu cele ce aparțin culturii Sălcuța.

Există așezări de tip Vădastra II-III ce sunt suprapuse de nivelele de locuire Sălcuța¹⁴⁵. Aceste așezări au fost semnalate la Drăgănești Olt „Corboaica”¹⁴⁶ și Romula „Dealul Morii”¹⁴⁷.

În urma studiilor efectuate Dumitru Berciu, a făcut următoarele precizări: faza Sălcuța I a fost paralelă în timp ce faza Vinča C3, faza Sălcuța II cu faza Vinča D1, faza Sălcuța III cu faza Vinča D2 iar faza a IV-a cu Vinča D-E¹⁴⁸.

Aspectul Bubanj I reprezintă o pătrundere mai târzie a comunităților de tip Sălcuța – Krivodol dinspre vestul Bulgariei în zona Nișului¹⁴⁹.

R. Ehrich demonstrează că faza Sălcuța IIC a fost sincronă în timp, în zona fostei Iugoslavii, cu Vinča târzie, cu Bubanj Hum Ib, Hissar Ia, iar în Bulgaria cu Krivodol IIC-III și Karanovo VI¹⁵⁰.

La început, cultura Sălcuța se dezvoltă în zona Olteniei¹⁵¹ și în Peninsula Balcanică¹⁵², apoi grupurile din partea vestică și cele din Banat, evoluează intrând în faza Herculane II (Sălcuța IVb).

¹³⁸ M. Șimon, *Așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți*, în *SCIVA*, 40, 2, 1989, p. 142.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 142-143.

¹⁴⁰ P. Roman, *Unele probleme ale neoliticului târziu și perioadei de tranziție în lumina săpăturilor de la Băile Herculane- „Peștera Hoților”*, Comunicări, Craiova, I, p. 8.

¹⁴¹ D. Berciu, *Catalogul arheologic al Muzeului Turnu Severin*, în *MCA*, I, p. 585.

¹⁴² D. Galbenu, *Așezarea de tip Sălcuța de la Almăjel*, *CercArh*, 6, 1983, p. 141.

¹⁴³ Idem, *Așezările neolitice de la Șimnic*, în *CercArh*, I, 1975, p. 9-41.

¹⁴⁴ M. Nica, *Unitate și diversitate în culturile neolitice de la Dunărea de jos*, în *Pontica*, XXX, 1997, 108.

¹⁴⁵ V. Christescu, *Les stations prehistoriques de Vădastra*, în *Dacia* III-IV, 1927-1932, p. 210; C. N. Mateescu, *Săpăturile arheologice de la Vădastra*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 61-73; idem, *Săpături arheologice la Vădastra (1960- 1966)* în *Materiale*, IX, 1970, p. 67.

¹⁴⁶ M. Nica, Tr. Zoroliu, M. Vasilescu, *op.cit.*

¹⁴⁷ M. Nica, *Descoperiri ale complexului Boian V- Gumelnița în Oltenia*, în *Arhivele Olteniei*, 4, 1985, p.39.

¹⁴⁸ D. Berciu, *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, 1966, p. 90.

¹⁴⁹ *Ibidem*, p. 93-108.

¹⁵⁰ R. W. Ehrich, *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago and London, 1992, p. 437.

¹⁵¹ Idem, *Strukturänderungen des ...*, p. 32-47.

¹⁵² M. Garašanin, *Zur verbreitung des Sălcuța-Krivodol-Bubanj-Komplexes auf dem Mittleren Balkan in Man and Animal World. Archaeolingua*, 1998, p. 265-274; N. Tasić, *Eneolithic culture of of central and west Balkans*, Belgrad, 1995.

Grupurile Sălcuța IV, datorită triburilor pastorale din faza târzie a culturii Cernavodă I, intră în comuniune cu cele ale culturii Bodrogkeresztúr, făcând astfel posibilă înființarea unui sincretism cultural, care își va pune amprenta pe procesul de uniformizare a fazelor Herculanene II-III.

În urma cercetărilor efectuate la Sălcuța, Ostrovul Corbului¹⁵³, Telis¹⁵⁴ a fost stabilită succesiunea Sălcuța III-Sălcuța IV. Datorită observațiilor stratigrafice de la Băile Herculanene¹⁵⁵ și Șimnic¹⁵⁶ s-a arătat continuitatea Sălcuța IV – Cernavodă III.

În așezările de tip Cucuteni AB-BI, întâlnim ceramică cu torți pastilate, elemente de tip Bodrogkeresztúr, demonstrându-se astfel, relațiile de contemporaneitate ale acestor culturi¹⁵⁷.

Cultura Gumelnița

Periodizarea internă a culturii Gumelnița este simplă¹⁵⁸, cercetătorii stabilind evoluția cronologică a acesteia în două faze ce au fost numerotate cu A și B, fiecare împărțită în subfaze: A1,A2,B1,B2. Faza Gumelnița B2, la început atestată în așezarea de la Vidra¹⁵⁹ este discutabilă¹⁶⁰.

Apar influențe etno-culturale între purtătorii culturii Boian V și cei ai fazei Gumelnița I prezente în siturile culturii Gumelnița de la Tangâru¹⁶¹, Gumelnița¹⁶², Căscioarele¹⁶³ sau Cârcea – „Viaduct”¹⁶⁴.

Datorită prezenței fragmentelor ceramice de tip Precucuteni III în așezările culturii Gumelnița din faza AI de la Lișcoteanca, Cireșu, la Igești¹⁶⁵, dar și a unor

¹⁵³ P. Roman, A. Dodd-Oprițescu, *Interferențe etnoculturale din perioada indo-europenizării, reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, în ThD, X, 1-2, 1989, p. 11-38.

¹⁵⁴ B. Gergov, *Dojstoriceskoe poselenije Teliș-Redutite*, în StPraehistSofia, 11-12, 1992, 3, p. 47-357.

¹⁵⁵ P. Roman, *Cultura Coșofeni*, București, 1976, p. 47-83.

¹⁵⁶ D. Galbenu, *Așezările neolitice de la Șimnic*, în CercArh, I, 1975, p. 9-43.

¹⁵⁷ Vl. Dumitrescu, *Consideratii cu privire la poziția cronologică a culturii Cucuteni în raport cu culturile vecine*, Apulum, 7, 1968, p. 35-51.

¹⁵⁸ Vl. Dumitrescu, *Fouilles de Gumelnița*, în Dacia, II, 1925, p. 29-102.; Vl. Dumitrescu, *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960*, în SCIV 17, 1, 1966, p. 51-99; Dinu V Rosetti, *Săpăturile de la Vidra - raport preliminar*, în Publicațiile Muzeului Municipal București, I, București, 1934, p. 6-60.

¹⁵⁹ Dinu V Rosetti, *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, în Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst, Berlin, XII, 1938, p. 29-50.

¹⁶⁰ R. R. Andreescu, *Plastica antropomorfă și zoomorfă gumelnițeană*, CD, „O civilizație necunoscută-Gumelnița”, Ministerul Culturii și Cultelor, Serviciul de arheologie, seria Publicații arheologice, 2001, p. 9.

¹⁶¹ D. Berciu, *Contribuții la problemele din România în lumina noilor cercetări*, București, 1961, p. 460, fig. 236/2; 466, fig. 241 / 9, 10, 17; 468, fig. 242 / 1, 9, 12-13; 469, fig. 243 / 1.

¹⁶² Vl. Dumitrescu, *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din 1960*, în SCIV 17, 1, 1966, p. 70.

¹⁶³ Gh. Ștefan, *Les fouilles de Căscioarele*, în Dacia, II, 1925, p. 158, fig. 17.

¹⁶⁴ M. Nica, *Neoliticul timpuriu ...*, p. 45, fig. 7 / 13.

¹⁶⁵ S. Pandrea, *Cultura Gumelnița în nord-estul Câmpiei Române. Schiță a evoluției istorice*, la adresa www.archweb.cimec.ro/Arheologie/gumelnita/3arii/1/Pandrea.htm, p. 4.

materiale de tip Gumelnița în așezările precucuteniene și cucuteniene de la Târpești, Isaiia, Tg. Frumos, Hanska¹⁶⁶.

În urma celor sus menționate, se pot stabili analogiile fazei Gumelnița AI cu Precucuteni III și Cucuteni A1-A2, iar pentru faza Gumelnița A2, cu etapa Cucuteni A3 și începutul culturii Cernavodă I.

Apariția aspectelor de tip Precucuteni III în Gumelnița AI, constatate de G. Marinescu - Bîlcu¹⁶⁷, S. Pandrea¹⁶⁸, C. Bem¹⁶⁹ dar și a celor gumelnițene în mediul Precucuteni¹⁷⁰, justifică legăturile dintre cele două faze și reciprocitatea relațiilor între cele două culturi¹⁷¹.

Bibliografie

- Andreescu 2001 - Andreescu, R. R., *Plastica antropomorfă și zoomorfă gumelnițeană*, CD, „O civilizație necunoscută-Gumelnița”, Ministerul Culturii și Cultelor, Serviciul de arheologie, seria Publicații arheologice, (2001).
- Bem 2001 - Bem, C., *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în Pontica, XXXIII-XXXIV, 2000-2001, p. 25-121.
- Berciu - Berciu, D., *Catalogul arheologic al Muzeului Turnu Severin*, în MCA, I, p. 585.
- Berciu 1960 - Berciu, D., *Asupra protoneoliticului Europei Sud-Estice*, în *Omagiu lui C-tin Daicoviciu*, București (1960), p. 15-32.
- Berciu 1961 - Berciu, D., *Chronologie relative du Néolithique du Bas-Danube à la lumière des nouvelles fouilles faites en Roumanie*, în *L'Europe à la fin de l'âge de la pierre*, Prague, (1961), 101-124
- Berciu 1961 - Berciu, D., *Contribuții la problemele neoliticului din România în lumina noilor cercetări*, București, (1961).
- Berciu 1966 - Berciu, D., *Zorile istoriei în Carpați și la Dunăre*, București, (1966).
- Berciu1960 - Berciu, D., *Epoca neolitică*, în *Istoria României*, vol. I, (1960), p. 42-60.
- Bojadjev 1995 - Bojadjev, J., *Chronology of Prehistoric cultures in Bulgaria*, în *Praehistoria Bulgaria*, (1995).
- Boroneanț 1973 - Boroneanț, V., *Recherches archéologiques sur la culture Schela Cladovei de la zone de Portes de Fer*, în *Dacia*, NS, XVII, (1973), p. 5-39
- Cârciumaru 1996 - Cârciumaru, M., *Paleoetnobotanica*, Iași, (1996).

¹⁶⁶ *Ibidem*.

¹⁶⁷ S. Marinescu-Bîlcu, *Cultura Precucuteni pe teritoriul României*, București, 1974, p. 138-139.

¹⁶⁸ S. Pandrea, *Débuts de a culture Goumelnitsa au nord-est de la plaine Roumnie*, *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos* XIX, 2002, p. 122-146.

¹⁶⁹ C. Bem, *Noi propuneri pentru o schiță cronologică a eneoliticului românesc*, în Pontica, XXXIII-XXXIV, 2000-2001, p. 43-44.

¹⁷⁰ S. Marinescu-Bîlcu, *op. cit.*, p. 139.

¹⁷¹ D. Monah, F. Monah, *The Last Great Chalcolithic civilization of Old Europe*, în *Cucuteni The Last Great Civilization of Europe*, Thessaloniki, 1997, p. 50.

- Christescu 1933 - Christescu, V., *Les stations préhistoriques de Vădastra*, în *Dacia*, III-IV, (1933), p. 16-225, p.210.
- Ciută 2005 - Ciută, M., *Începuturile neoliticului timpuriu în spațiul intracarpatic transilvănean*, Alba Iulia, (2005).
- Comșa 1969 - Comșa, E., *Date noi cu privire la relațiile dintre cultura Dudești și cultura ceramicii liniare*, în *SCIV*, 20, 4, (1969), p. 567-573.
- Comșa 1974 - Comșa, E., *Die Bestattungssitten im rumanischen - Comșa, E., Neolithikum*, în *JMV* 58, (1974), p. 113- 156.
- Comșa 1974 - Comșa, E., *Nouvelles données sur l'évolution de la culture Dudești (phase Cernica)*, *Dacia*, NS, 1974.
- Comșa 1977 - Comșa, E., *Remarques sur l'étape finale de la phase Bolintineanu-culture Boian (à Radovanu II)*, *Dacia N.S.*, XXI, (1977), p. 317-318.
- Comșa 1987 - Comșa, E., *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații, București*, (1987).
- Comșa 1993 - Comșa, E., *La Roumanie Méridionale*, în *Atlas du Néolithique européen. L'Europe orientale*, ERAUL (1993), p. 151-189.
- Drașovean 1996 - Drașovean, Fl., *Cultura Vinča târzie (faza C)*, în *Banat*, Timișoara, (1996).
- Drașovean și Luca 1990 - Drașovean, Fl., Luca, S., A., *Considerații preliminare asupra materialelor neo-eneolitice din așezarea de la Mintia (com. Veșel, jud. Hunedoara)*, în *SCIVA*, 41, (1990), p.6-44
- Dumitrescu 1925 - Dumitrescu, Vl., *Fouilles de Gumelnița*, în *Dacia*, II, (1925), p. 29-102.
- Dumitrescu 1960 - Dumitrescu, Vl., *Gumelnița. Sondajul stratigrafic din (1960)*, în *SCIV* 17, 1, 1966, p. 51-99.
- Dumitrescu 1968 - Dumitrescu, Vl., *Consideratii cu privire la poziția cronologică a culturii Cucuteni în raport cu culturile vecine*, în *Apulum*, 7, (1968), p. 35-51.
- Dumitrescu 1974 - Dumitrescu, Vl., *Cronologia absolută a eneoliticului românesc în lumina datelor CI4*, în *Apulum*, XII, (1974), p. 23 – 40.
- Dumitrescu 1987/1988 - Dumitrescu, Vl., *Plastica neolitică din așezarea de la Rast (jud. Dolj)*, în *AMN*, XXIV-XXV, (1987/1988).
- Ehrich 1992 - Ehrich, R., *Chronologies in Old World Archaeology*, Chicago and London, (1992).
- French 1962 - French, D. H., *Excavations at Çan Hasan*, în *Anatolian Studies*, XII, (1962), p. 27-40.
- Galbenu 1975 - Galbenu, D., *Așezările neolitice de la Șimnic*, în *CercArh*, I, (1975), p. 9-43.
- Galbenu 1983 - Galbenu, D., *Așezarea de tip Sălcuța de la Almăjel*, *CercArh*, 6, (1983).
- Garașanin - Garașanin, M., *Les régions balkaniques du centre dans la chronologie néolithique du sud-est européen*, în *Les regions centrales des Balkans à l'époque néolithique*, Beograd
- Garașanin 1951 - Garașanin, M., *Hronologia vinčaska grupe*, Ljubljana, (1951).
- Garașanin 1954 - Garașanin, M., *Zur Zeitbestimmung des Beginns der Vinča-Kultur*, în *Archaeologija Jugoslavija*, (1954).
- Garașanin 1958 - Garașanin, M., *Contribution à la connaissance des origines et de la chronologie du Néolithique balcanique*, în *Starinar*, VII – VIII, (1956-1957), (1958).

- Garašanin 1959 - Garašanin, M., *Neolithikum und Bronzezeit in Serbien und Makedonien*, în *BerRGK*, 39, (1959), p. 1-130.
- Garašanin 1959 - Garašanin, M., *Zur Chronologie des makedonischen Neolithikums*, în *Archaeologija Jugoslavija*, III, 1959, p. 1-4.
- Garašanin 1963 - Garašanin, M., *Eine Beitrag zu Kenntnis der frühneolithischen Verbindungen des Balkans und Vorderasiens*, în *Archaeologija Jugoslavija*, IV, (1963), p. 1-4.
- Garašanin 1973 - Garašanin, M., *Praistoria na tlu S.R.Srbije – La préhistoire sur le République Socialiste de Serbie*, Beograd, (1973).
- Garašanin 1978 - Garašanin, M., *La néolithisation dans le sud-est et dans le centre de la Péninsule Balkanique*, în *Godišnjak*, 16, (1978), p. 31–44.
- Garašanin 1979 - Garašanin, M., *Centralnobalkan zona*, în *Praistorija Jugoslovenskikh zemalja*, II, (1979), p. 79–212.
- Garašanin 1980 - Garašanin, M., *Les origines du néolithique dans le Bassin de la Méditerranée dans le sud-est Européen*, în *PNCRE*, Krakow, (1980), 57-72.
- Garašanin 1989 - Garašanin, M., *Starčevo und das Makedonische Neolithicum*, în *Macedonial Acta Archaeologica*, 10 (1985-1986), Skopje, (1989).
- Garašanin 1998 - Garašanin, M., *Zur verbreitung des Salcuța-Krivodol-Bubanj-Komplexes auf dem Mittleren Balkan* în *Man and Animal World. Archaeolingua*, (1998).
- Georgiev, 1992 - Georgiev, G., *Stratigraphie et caractère de la culture du site préhistorique du village Kremikovci, région de Sofia*, 24, 1992.
- Georgiev, Merpet, Katiančarov, Dimitrov, 1979 - Georgiev, G., Merpet, N., Katiančarov, R, Dimitrov, D., *Ezero. Eine Seilung aus der Frühbronzezeit*, Sofia, (1979).
- Gergov 1989 - Gergov, B., *Dojstoričeskoe poselenije Teliș-Redutite*, în *StPraehistSofia*, 11-12, (1989), p. 47-357.
- Guilaine 1981 - Guilaine, J., *Premiers bergers et payssans de l' Occident méditerranéen*, Mouto, Paris- Le Haze-New York, (1981).
- Höckmann 1968 - Höckmann, O., *Die menschengestaltige Figuralplastik der südost-europäischen Jungsteinzeit und Steinkupferzeit*, Hildesheim, 1968
- Holste 1939 - Holste, Fr., *Zur chronologische Stellung der Vinča-Keramik*, în *WPZ*, 26, (1939), p. 1-21.
- Horváth 1995 - Horváth, L. A., *Die stellung der Sopot-kultur im ungarischen neolithikum und ihre chronologischen beziehungen der grossen ungarischen tiefebene*, în *Sargeția*, XXVI / 1, (1995 – 1996), p. 143-168.
- Karmanski 1991 - Karmanski, S., *Donja Branjevina*, Odžaci, (1991).
- Lazarovici 1971 - Lazarovici, Gh., *Difuziunea unor civilizații neolitice în regiunea Dunării de Jos*, în *Pontica*, IV, (1971), p. 31-40.
- Lazarovici 1977 - Lazarovici, Gh., *Gornea. Preistorie*, în *Caiete Banatica*, 5, Reșița, (1977).
- Lazarovici 1977 - Lazarovici, Gh., *Periodizarea culturii Vinča în România*, în *Banatica*, IV, (1977), p. 19- 44.
- Lazarovici 1979 - Lazarovici, Gh., *Neoliticul Banatului*, Cluj-Napoca, (1979), p. 16-17.
- Lazarovici 1983 - Lazarovici, Gh., *Die Vinca-Kultur und ihre Beziehungen zur Linienbandkeramik*, în *NNU*, 52, (1983), p. 131–176.

- Lazarovici 1984 - *Lazarovici, Gh., Neoliticul timpuriu în România, în AMP, VIII, (1984), p. 48-104.*
- Lazarovici 1992 - *Lazarovici, Gh., Așezarea neolitică timpurie de la Zăuan și câteva probleme privind neoliticul timpuriu din Balcani, în AMP, XVI, (1992), p. 25-59.*
- Lazarovici 1993 - *Lazarovici, Gh., Atlas du néolithique européen. L'Europe Orientale, ERAUL, Liège, (1993), 243-284.*
- Lazarovici 1996 - *Lazarovici, Gh., The Process of Neolithisation and the development of the First Neolithic Civilisation in the Balkans, în Actes du XIII CISP, Section 9, colloquium XVII, Forlì, (1996), p. 21-38.*
- Lazarovici și Maxim 1995 - *Lazarovici, Gh., Maxim, Z., Gura Baciului, Cluj-Napoca, (1995).*
- Marinescu-Bîlcu 1971 - *Marinescu-Bîlcu, S., Aspects tardif de la civilisation à céramique rubanée et sa contribution à la genèse de la civilisation Precucuteni I, în PZ, 46, 1, (1971), p. 4-36.*
- Marinescu-Bîlcu 1974 - *Marinescu-Bîlcu, S., Cultura Precucuteni pe teritoriul României, București, (1974).*
- Marinescu-Bîlcu 1991 - *Marinescu-Bîlcu, S., Stratigrafie și tipologie în cercetarea neoliticului și eneoliticului, SCIIVA 42, (3-4), (1991), p. 113-119.*
- Markevič 1974 - *Markevič, V. I., Bugo-dnestrovskaya kul'tura na teritorii Moldavii, (1974).*
- Mateescu 1959 - *Mateescu, C., N., Săpături arheologice la Vădastra, în Materiale, VI, (1959), p. 61-72.*
- Milojčić 1949 - *Milojčić, Vl., Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel- und Südosteuropas, Berlin, (1949).*
- Milojčić 1949 - *Milojčić, Vl., South Eastern Elements in the Prehistoric Civilization of Serbia, în BS, 44, (1949), p. 257-299*
- Milojčić 1950 - *Milojčić, Vl., Körös-Starčevo-Vinča, în Reinecke-Festschrift, Mainz, (1950), p. 108-118.*
- Milojčić 1951 - *Milojčić, Vl., Die Siedlungsgrenzen und Zietstellung der Bandkeramik im Osten und Südosten Europas, în BerRGK, 33, (1951), p. 110-124.*
- Milojčić 1974 - *Milojčić, Vl., Chronologie der Jüngerer Steinzeit Mittel- und Südosteuropas, Berlin, (1949).*
- Mogosanu 1977 - *Mogosanu, Fl., Săpăturile de la ostrovul Corbului, județul Mehedinți, privind epoca mezolitică, raport prezent la XI-a Sesiune anuală de rapoarte, București, (1977).*
- Monah, D. și Monah F. 1997 - *Monah, D., Monah, F., The Last Great Chalcolithic civilization of Old Europe, în Cucuteni The Last Great Civilization of Europe, Thessaloniki, (1997).*
- Neagu 2003 - *Neagu, M., Neoliticul mijlociu la Dunărea de jos, în Cultură și civilizație la Dunărea de jos, XX, (2003).*
- Necrasov 1965 - *Necrasov, O., Studiul osemintelor și a resturilor de paleofaună în mormântul neolitic de la Gura Baciului, datând din cultura Criș, în Apulum V, (1965), p. 19-35.*
- Nica - *Nica, M., Le groupe culturel Cârcea – Gradinile, dans le contexte du Néolithique Balcanique, în ZNM, 14, 1, 103-112.*

- Nica - Nica, M, *Nouvelles donnees sur le Neolithique ancien d'Oltenie, în Dacia*, NS, XXI, (1977), p. 13-53.
- Nica 1970 - Nica, M, *Asupra originii și dezvoltării culturii Vădastra de la Fărcașele (jud. Olt)*, în *Historica*, I, (1970), p. 31-53.
- Nica 1976 - Nica, M, *Cârcea, cea mai veche așezare neolitică de la sud de Carpați*, în *SCIVA*, 27, 4, (1976), p. 435-463.
- Nica 1976 - Nica, M, *La culture de Dudești en Oltenie*, în *Dacia*, NS, XXI, (1976), p. 71-103.
- Nica 1980 - Nica, M, *Reprezentările antropomorfe în cultura Vădastra descoperite în așezările neolitice de la Hotărani și Fărcașele, județul Olt*, în *Oltenia*, II, Craiova, (1980).
- Nica 1981 - Nica, M, *Grădinile, o nouă așezare a neoliticului timpuriu din sud-estul Olteniei*, în *AO, SN*, (1981), p. 27-31.
- Nica 1984 - Nica, M, *Noi descoperiri arheologice la Cârcea*, în *AO, SN*, 3, (1984), p. 37-45.
- Nica 1985 - Nica, M, *Descoperiri ale complexului Boian V- Gumelnița în Oltenia*, în *AO*, 4, (1985).
- Nica 1985 - Nica, M, *Neoliticul timpuriu și mijlociu în Oltenia*, București, (1985).
- Nica 1995 - Nica, M, *Ceramica pictată din epoca neolitică pe teritoriul României. Oltenia*, în *Ceramica neolitică. Meșteșug, artă, tradiție. Trei milenii de spiritualitate preistorică. Catalog expoziție* (ed. D. Popovici, Z. Maxim), Piatra Neamț (1995), p. 19-24.
- Nica 1997 - Nica, M, *Unitate și diversitate în culturile neolitice de la Dunărea de jos*, în *Pontica*, XXX, (1997), 105-116.
- Nica 2000 - Nica, M, *Die meso-und neolitischen Kulturen Olteniens in Kontext der Südost- und Mitteleuropa*, în *Studia Antiqua et Archaeologica*, VII, (2000), p. 59-89.
- Nica și Nită - Nica, M., Nită, T., *Les établissements néolithiques de Leu et Padea de la zone d'interférence des cultures Dudești et Vinča. Un nouvel aspect du Néolithique moyen d'Oltenia*, în *Dacia NS*,
- Nica, Zorzoliu și Vasilescu 1994 - Nica, M., Zorzoliu, Tr., Vasilescu, M., *Tell-ul neo-eneolitic de la Drăgănești-Olt*, în *SCIVA*, 45, 1, (1994), p. 41-60.
- Nikolov 1974 - Nikolov, B., *Gradeșnica*, Sofia, (1974).
- Pandrea - Pandrea, S., *Cultura Gumelnița în nord-estul Câmpiei Române. Schiță a evoluției istorice*, la adresa <http://www.archweb.cimec.ro/Arheologie/gumelnita/3arii/1/Pandrea.htm>.
- Pandrea 2002 - Pandrea, S., *Débuts de la culture Goumelnitsa au nord-est de la plaine Roumnien*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, XIX, (2002), p. 122-146.
- Parzinger 1993 - PARZINGER, H., *Studien zur Chronologie und Kulturgeschichte der Jungstein -, Kupfer - und Frühbronzezeit zwischen Karpaten und Mittleren Taurus*, Mainz am Rhein, (1993).
- Paul 1981 - Paul, I., *Contribuții românești la elucidarea unor probleme ale preistoriei europene*, în *Studii și Comunicări Sibiu*, 21, (1981), p. 9-72.
- Paul 1989 - Paul, I., *Unele probleme ale neoliticului timpuriu din zona carpato-dunăreană*, în *SCIVA*, 40, 1, (1989), p. 3-27.

- Pavúk 1993 - Pavúk, J., *Beitrag zur Definition der Protostarčevo-Kultur*, în *Anatolica*, XIX, (1993), p. 231–242.
- Pavuk și Chochadžiev 1934 - Pavuk, J., Chochadžiev, S., *Neolitische Tellsiedlung bei Gălăbnik in Westbulgarien*, în *SlovArc*, 32, (1934).
- Păunescu 2000 - Păunescu, Al., *Paleoliticul și mesoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, (2000).
- Păunescu 2001 - Păunescu, Al., *Paleoliticul și mesoliticul pe teritoriul României, IR (I)*, (2001), p. 67–110.
- Renfrew 1969 - Renfrew, C., *The Autonomy of the South-East European Copper Age*, în *PPS*, 35, (1969), p.12–47.
- Roman - Roman, P., *Unele probleme ale neoliticului târziu și perioadei de tranziție în lumina săpăturilor de la Băile Herculane – „Peștera Hoșilor”*, *Comunicări*, Craiova, I, p. 8.
- Roman 1976 - Roman, P., *Cultura Coșofeni*, București, (1976).
- Roman 1978 - Roman, P., *Modificări în tabelul sincronismelor privind eneoliticul târziu*, *SCIIVA*, 29, 2, (1978), p. 215–221.
- Roman și Oprițescu 1989 - Roman, P., Oprițescu, A.D., *Interferențe etnoculturale din perioada indo-europenizării, reflectate în cimitirul eneolitic de la Ostrovul Corbului*, în *ThD*, X, 1–2, (1989), p. 11–38.
- Rosetti 1934 - Rosetti, D.V., *Săpăturile de la Vidra - raport preliminar*, în *Publicațiile Muzeului Municipal București*, I, București, (1934), p. 6–60.
- Rosetti 1938 - Rosetti, D.V., *Steinkupferzeitliche Plastik aus einem Wohnhugel bei Bukarest*, în *Jahrbuch für Prähistorische und Ethnographische Kunst*, Berlin, XII, (1938), p. 29–50.
- Srejović 1971 - Srejović, D., *Die Lepenski Vir-Kultur und der Beginn der Jungsteinzeit an der mittleren Donau*, în *Fundamenta*, Reihe A, Band 3, Köln-Wien, (1971).
- Srejović 1988 - Srejović, D., *Neolithic of Serbia*, Belgrade, (1988).
- Șimon 1989 - Șimon, M., *Așezarea sălcuțeană de la Ostrovul Corbului, jud. Mehedinți*, în *SCIIVA*, 40, 2, (1989), p. 107–145.
- Ștefan 1925 - Ștefan, Gh., *Les fouilles de Căscioarele*, în *Dacia*, II, (1925), p. 138–197.
- Tasić 1995 - Tasić, N., *Eneolithic culture of central and west Balkans*, Belgrad, (1995).
- Ursulescu 1990 - Ursulescu, N., *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, în *Arheologia Moldovei*, XIII, (1990), p. 13–47.
- Vasić 1936 - Vasić, M.M., *Preistorijska Vinča*, II–IV, Belgrad, (1936).
- Vlassa 1966 - Vlassa, N., *Douăsprezece figurine cu cap mobil de la Turdaș*, în *Sargeția*, V, (1966), p. 9–16.
- Vlassa 1968 - Vlassa, N., *Sondajul de salvare de la Gura Baciului*, în *AMN*, V, (1968), p. 371–381.
- Vlassa 1972 - Vlassa, N., *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș în România*, în *AMN*, IX, (1972), p.7–28.
- Vlassa 1972 - Vlassa, N., *Cea mai veche fază a complexului cultural Starcevo-Criș în România*, în *AMN*, IX, (1972), p.7–28.
- Vlassa 1972 - Vlassa, N., *Eine frühneolitische Kultur mit bemalter Keramik der Vor-Starčevo-Körös Zeit in Gura Baciului, Siebenbürgen*, în *PZ*, 47 / 2, (1972), p. 174–197.

- Vlassa 1978 - Vlassa, N., *Considerații asupra neoliticului timpuriu din România*, în *Marisia*, VIII, (1978), p. 25–34.
- Vlassa 1980 - Vlassa, N., *Din nou despre poziția stratigrafică și cronologică a orizontului " Gura Baciului "*, în *Marisia*, X, (1980), p. 691–697 .

THE EVOLUTION AND SUCCESSION OF NEO- ENEOLITHIC CULTURES

Summary

The observation of neo-eneolithic communities represented an interesting and at the same time difficult subject because the overviewing and assimilation of all its manifestations suppose an interdisciplinary observation achieved by synchronizing archeological data with those offered by religious history, by imaginary history and by anthropological interpretations.

In order to solve the problems bound to the birth and evolution of neo-eneolithic and in order to define clearly the historical evolution of a geographical area over a few millenium period it is necessary a rigorous observation in explaining the entire phenomena and a more exactly delimitation of different cultural aspects, of phases and periods that characterize it.. also we have to take into account the chronological relations between the communities engaged in the process of ethno-cultural restructuring and especially the new data that suppose a new observation of ancient ipothesis.

The evolution and succession of neo- eneolithic cultures can be established by the aid of methods specific to relative chronology by which are showed the relations between different cultures supposed to observation. With the aid of these we can achieve a spatial-temporal theory of definitory elements that represented the base of cultural conglomerate specific to neo-eneolithic.

The fact that a whole series of chronological sincronisms established with the comparative – tipological method can be denied by stratigraphical observations does not mean that this is not valid in most of the cases, but we should use it with some reservations.

Establishing as correct as possible sincronisms we need very exactly stratigraphical observations and not at all chronological constructions that are based on comparativ tipological criteria.

Nowadays the latest investigations revealed the unsufficiency of the parralelisms with the troian chronology and imposed the adoption of a new chronological system for the evolution of romanian neo-eneolithic.